

Tieteen ja uskonnon köydenvetoa

■ PEKKA WAHLSTEDT

Juha Pihkala ja Esko Valtaoja:
Tiedän uskovani, uskon tietäväni.
Keskustelukirjeitä. Minerva. 2010.

Vuosisatoja ovat uskonto ja tiede kamppailleet siitä, kummalla on avaimet tietoon, totuuteen ja elämään. Uskonto yrittää avata totuuden portit uskolla ja myyteillä, tiede taas tiedolla ja tutkimuksella. Lähestymistapojen erilaisuuden vuoksi sopua ei ole syntynyt, ja kiistely on jatkunut meidän päiviimme saakka.

Juha Pihkalan ja Esko Valtaojan tuore keskustelukirja on tästä mainio osoitus. He ovat aikaisemmin ottaneet mittaa uskon ja tiedon paremmuudesta kirjassa *Nurkkaan ajettu Jumala*. Mutta koska sopua ei syntynyt ja kirja oli valtaisa menestys, he päättivät jatkaa mittelöä... Yksimielisyyteen ei tässäkään kirjassa päästä, mutta tärkeintä onkin keskustelu, ei sen tulos, mistä edellisen keskustelukirjan suosio-kin kertoo.

Tämänkertaisen kirjan teemoja ovat muun muassa tieteen ja uskonnon suhde moraaliin, niiden suhde elämän mieleen ja merkitykseen, elämän ja kehityksen päämäärä tai päämäärättömyys sekä se suurin kysymys teodikeasta, eli miksi maailma on täynnä pahuutta ja julmuutta.

Onko maallistuneessa ja moniarvoisessa nyky-yhteiskunnassa enää sijaa moralille, joka sitoisi kaikkia ihmisiä ja jota kaikki suosiolla seuraisivat ja soveltaisivat elämässään? Esko Valtaoja toteaa, että kaikki pyrkivät hyvään, mutta heil-

lä on erilaisia käsityksiä ja tulkintoja siitä, mikä lopultakin on hyvää. Nekin, jotka ovat sotineet ja tappaneet ihmisiä, ovat – ainakin omasta mielestään – tehneet sen hyväksi uskomansa asian puolesta.

Filosofisia etiikan teorioitakin on vaikka millä mitalla, eivätkä ne ole päässeet yksimielisyyteen siitä, mikä on hyvää tai miksi ylipäänsä pitäisi tehdä hyvää. Hieman eksistentiaaliseen sävyyn Valtaoja toteaa, että on kuunneltava omaa sisintään, omantunnon ääntä, vaikka tämä merkitseekin kuilun partaalla seisomista. Hän lieventää väitettään vetoamalla evoluutioteoriaan, jonka mukaan tietyt eettiset periaatteet kuuluvat ihmislajille. Pohjimmainen periaate on elämän kunnioittamisen periaate – ilman elämää ja olemassaoloa me emme pystyisi edes väittelemään siitä, mikä on hyvää ja mikä paha.

Juha Pihkala toteaa, että tieteen keinoin ei moraaliin päästä käsiksi. Hän myöntää, että uskonnon ja hyvän nimissä on tehty paljon paha, mutta myös Ranskan suuren vallankumouksen pysyttämässä giljotiineissa uhrattiin suunnaton määrä ihmisiä Järjen Jumalattaren ja hänen varjelemiensa vapauden, tasa-arvon ja veljeyden alttarille. Pihkala vetoaa sisäiseen moraalityjuun, jota ei voida rationaalisesti perustella. Tosin hän toteaa, että huolimatta ulkoisista eroistaan eri aikakaudet ja kulttuurit – itämaisistä filosofioista ja antiikista meidän päiviemme moraalfilosofiaan – ovat päätyneet hyvin samantapaisiin näkemyksiin tietyistä moraalin periaatteista: ainakaan ei saa tappaa viattomia ihmisiä pelkän hovin tai ahneuden vuoksi ja lähimmäisiä tulisi ainakin yrittää rakastaa ja suvaita.

Tätä voisi arvostella toteamalla, että tässäkin ei aina välttämättä ole kyse pyyteettömästä pyrkimyksestä hyvyyteen ja oikeudenmukaisuuteen vaan siitä, että hillitön ja rajoittamaton kaikkien sota kaikkia vastaan syöksisi lopulta niin voittajat kuin häviäjätkin turmioon ja perikatoon.

Jos nyt kuitenkin heittäisimme katsemme luonnon ja ihmiskunnan historiaan, voisimme huomata, että sairain ja kieroutuneinkaan mielikuvitus ei kykene keksimään kaikkia kauheuksia ja julmuuksia, joita sekä ihmiset että eläimet ovat kohdanneet historian aikana. Miksi maailmassa on paha niin paljon? Miksi hyvä ja suojeleva Jumala sallii tämän kaiken tapahtua? Tätä argumenttia on käytetty erityisesti kristinuskoa vastaan. Pahan olemassaoloa onkin yritetty selittää niin sinnikkäästi ja monipuolisesti, että siitä on muodostunut kokonainen oppi eli teodikea.

Valtaoja toteaa, että koska pahan ongelmaa selittävästä teodikeasta on kirjoitettu niin paljon, on aika kääntää kysymys ympäri, hyvän ongelmaksi: Jos Jumala on rakkaus, miksi se ei näy täällä maan päällä? Valtaoja myöntää että sekä pahan triumfi että hyvän poissaolo ovat yhtä suuria mysteerejä kuin maailmankaikkeuden olemassaolo ylipäänsä. Tarvittaisiin teologista kaiken teoriaa selittämään tämä, mutta kaiken teoriaa ei ole pystytty rakentamaan tieteessäkään.

Koska tiede ei edellytä eikä vaa di mitään tarkoitusta tai päämäärää, jota kaikki palvelisi ja joka lopulta lunastaisi ja pyhittäisi kaiken pahan, Valtaojallakaan ei ole tässä paljon hävittävää ja menetettävää. Mutta Pihkalalla on, koska viime kädessä koko kristinuskko ja sen tu-

levaisuus seisoo teodikean varassa. Miten kaikkietävä, kaikkivoipa ja kaikkiihyvä Jumala voi sallia kaiken pahan olemassaolon?

Pihkala vastaa vaatimattomasti, että hän ei tiedä, miksi Jumala antaa kaiken tapahtua. Kuitenkin Pihkala toteaa samaan hengenvetoon uskovansa, että ratkaisu kärsimyksen ongelmaan on olemassa. Hän väittääkin, että kristinuskko ei olisi selviytynyt kahden tuhannen vuoden matkastaan läpi kaikkien holo-kaustien ja muiden kidutuskoneistojen, jos kristityt eivät olisi kokeneet, että Jumala rakastaa heitä ja maailmaa. Ja syntiinlangenneen ihmisen mielessä asustaa toivo pääsystä kadotettuun paratiisiin, joka vielä joskus palaa takaisin maan päälle.

Tässä kohden voisi nietzsche-läisittäin kysyä, eivätkö kristinuskon tarjoamaan toivoon tartu heikot ja avuttomat ihmiset, jotka eivät muuten kestäisi elämää, niin kuin autiomaassa janoon kuolemaisilaan oleva jaksaa raahautua eteenpäin lähdeä ja palmupuuta lupaan kangastuksen vetämänä.

Pihkala yrittää myös vedota Raamatussa olevaan kuvakieltoon. Ihminen luo Jumalasta kuvan, joka heijastaa hänen omia tarpeitaan ja toiveitaan. Kuvakielto tarkoittaa sitä, että Jumalan hyvyyttä tai pahuutta ei voida lainkaan mitata ja arvioida inhimillisillä mittapuilla.

Pihkalan ajatuksen, että Jumalalla on aivan erilaiset mittapuut näille ominaisuuksille kuin ihmisellä voisi viedä pitemmällekin. Ehkä se, mitä me kutsumme pahaksi, onkin Jumalan silmissä hyvää ja ehkä se, jota me kutsumme jumalaksi, onkin paholainen. Ehkä kärsimyksenä ja pahuutena pitämämme asiat edistävät elämää enemmän kuin

niiden vastakohtat, hyvyys ja onnellisuus.

Tämän voisi kiteyttää siihen, että tuho, kuolema, kärsimys ovat elämän välttämättömiä edellytyksiä ja ehtoja. Luonto tuottaa enemmän kuin pystyy ylläpitämään, ja näin on välttämätön ja toivottava asia, että ylimääräiset, heikot ja kyvyttömät yksilöt karsiutuvat pois. Arkinen esimerkki on joka puolelle levittäytyneet kanit. Ihmisen silmissä näiden viattomien ja suloisten olentojen tuhoaminen on tietysti julmaa ja sydämetöntä, mutta luonnon tasapainon kannalta niiden karsiminen on välttämättömyys.

Tiivistäen voisi todeta, että niiden uskontoa evoluutioteoriaan yhdistävien kristittyjen, joiden mielestä Jumalan olemassaolosta todistaa se, että maailma on taitavasti ja hienosti suunniteltu ja rakennettu, pitäisi varustaa Jumalansa sarvilla, pukinsorkilla ja hännällä. Sillä eikö luonto ole niin pirullisen taitavasti rakennettu kidutuskoneisto, etteivät maailmanhistorian julmimmat ja kylmäverisimmät hitlerit ja stalinit ole pystyneet samaan.

Ylipäänsä moderni tiede fysiikasta evoluutioteoriaan on tuonut esiin, miten keskeisesti elämä on kaikilla tasollaan syntymistä ja tuhoutumista, liikettä ja ristiriitaa. Ja jo Hegel kohotti negaation, tuhon, olemattomuuden, kuoleman – siis kaiken kristinuskon pahaksi tuomitseman – edistyksen ja kehityksen primus motoriksi ja dynamoksi. Onhan nykytieteen mukaan koko maailmankaikkeus syntynyt räjähdyksestä.

Näin tieteen ja uskonnon köydenvedossa uskonto on heikomassa asemassa. Tätä ei auta se, et-

tä etenkin kristinuskon – vieläkin vanhaan *Raamattuun* perustuva - maailmankuva on hyvin staattinen ja valmis, kun tiede on osoittanut että maailma on dynaaminen ja keskeneräinen. Staattinen ja valmis maailmankaikkeus on tietysti turvallinen ja tarjoaa suojan heikoille ja avuttomille, mutta – ainakin tieteesä ja filosofiassa – myös totuus ja rehellisyys ovat tärkeitä.

Valtaojan ja Pihkalan keskustelu ei päädy yhteisymmärrykseen, eikä sen pidäkään. Valtaoja päättää kirjan toteamukseen ”Nyt ihmettelen tässä”. Maailmankaikkeus iloineen ja kauhuineen on lopultakin mysteeri. Ja mikäs sen parempi, sillä juuri mysteeri ajaa kysymään, keskustelemaan ja tutkimaan. Maailman pahuuden ja hyvyyden kannalta tarkasteltuna voisi vielä todeta, että juuri paha herättää kyselemään. Kun asiat ovat hyvin ja onnellisesti, ihminen vain on ja leppää onnessaan kuin äidin sylissä, mutta kun ihminen kohtaa vastoinkäymisiä, ristiriitoja ja kärsimystä, hän alkaa etsiä ja kysellä. Miksi maailma on sellainen kuin se on? Onko joku luonut sen vai onko se aina ollut samanlainen? Voiko sitä muuttaa ja miten? Miksi minut on heitetty juuri tähän maailmaan?

Kirjoittaja on vapaa kriitikko ja toimittaja.